

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ ПАРАДОКСИ ГЛОБАЛЬНОГО СВІТУ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Більченко

Євгенія Віталіївна

доктор культурології, доцент,
Національний педагогічний
університет імені
М. П. Драгоманова;
Інститут культурології
Національної академії
мистецтв України, м. Київ
yevzhik80@gmail.com

Більченко

Євгенія Віталіївна

доктор культурології, доцент,
Национальный педагогический
университет имени
М. П. Драгоманова;
Институт культурологии
Национальной академии
искусств Украины г. Киев;
yevzhik80@gmail.com

Yevheniia (Ievgeniia)

Bilchenko

Doctor of Cultural Studies,
Associate Professor,
National Pedagogical
Dragomanov University;
Institute for Cultural Research,
National Academy of Arts
of Ukraine, Kyiv
yevzhik80@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена критичному аналізу симптомів транснаціонального світу, який інтерпретується як символічний порядок, схильний до автоматичного самовідтворення та інерції функціонування в машинному режимі трансгресії через легітимацію власних недоліків. Головною травмою є базовий конфлікт між власниками капіталу та працівниками, виражений на рівні повсякденної реальності через зміну комунікативної структури в спілкуванні «людей часу» (третя хвиля) та «людей простору» (перша хвиля). «Люди часу» постають як ідеологи, що творять маніпулятивну реальність для «людей простору» як догматиків, утримуваних у ситуації часткового контролю й утилітарного використання.

Результатами ідеологічного зсуву базового конфлікту в область культури (культуралізм) є численні вторинні конфлікти, одним із яких є парадокс, породжений на рівні символічного порядку між власне глобалізмом та мультикультуралізмом, між політикою уніфікації та політикою ідентичностей як м'яким механізмом підтримки гомеостазу ринкового універсалізму. Уявність такого парадоксу як фантазмічного сценарію ідеології вказує на реальну соціально-економічну суперечність, яка маскується за допомогою «відкритого шва» (тактики неприховування в гіперреалізмі). Частина «людей простору» потрапляє під категорію «хороших інших» у політиці підтримки відмінностей, а частина — табується. На рівні політики регіонів це виявляється у селективному ставленні як до локацій у їхній боротьбі проти унітарних державних урядів, так і до самих цих урядів, залежно від їхнього глобалістичного чи антиглобалістичного спрямування.

Ключові слова: транснаціоналізм, базовий конфлікт, парадокс, легітимація, культуралізм, глобалізм, мультикультуралізм, «відкритий шов».

Постановка проблеми, її актуальність та зв'язок із важливими практичними завданнями, значення вирішення проблеми. Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що глобалізаційні процеси набули поширення з середини ХХ століття і тривають донині, позначаючи в найширшому своєму вияві зростання взаємозв'язків між усіма частинами сучасного суспільства: політикою, економікою, культурною, соціальною та інформаційною сферами. Ця теза є найбільш загальною і спільною для усіх теорій глобалізації, створюючи спільний знаменник для різних трактовок зазначеного терміну. «Глобалізація» стала ключовою ідеєю 1990-х років та першої по-

ловини XXI століття, її усвідомлення в соціально-гуманітарній царині утворило нову наукову парадигму — «соціологію глобалізації» (Waters, 2001, с. 5).

Основною проблемою глобалізації є дисонанс між двома протилежними тенденціями її розвитку: уніфікацією та диверсифікацією. Мова йде про нівелювання або поглиблення відмінностей між знаково-символічними кодами різних культур: національних, регіональних, локальних, етнічних і релігійних. Якщо класичний глобалізм стояв на позиції чистої стандартизації, масовості, універсалізації, то некласичний глобалізм намагається відкоригувати негативні наслідки уніфікаторської стратегії класичного глобалізму за рахунок численних моделей диференціації (мова йде про такі його напрями, як альтерглобалізм, глокалізм, мультикультуралізм, транскультура тощо).

Опозиція «глобальне — локальне (мультикультурне)» є умовною смисловою конструкцією, яка фіксує взаємозв'язок між ринковим універсалізмом та культурним плюралізмом, який виконує сервісну функцію стосовно функціонування ринку та забезпечує пошук ним диференційованих секторів цільової аудиторії для просування символічних ідентичностей як товарів. Обидва проекти виступають радше двома різновидами партикулярності сучасної західної моделі капіталістичних відносин. Нестача концептосфери для позначення відповідного легітимованого парадоксу глобалізму є очевидною, що спонукає нас звернутися до культурологічного аналізу цього питання у межах понять модерну та постмодерну. Модерн відображає класичний універсалістичний глобалізм як вияв другої хвилі розвитку суспільства. Постмодерн фіксує некласичний партикулярістський глобалізм як вияв третьої хвилі розвитку суспільства.

Останні дослідження та публікації. Модерні тенденції, відомі як концепція *melting pot*, активно досліджували представники класичного дискурсу соціальної філософії: З. Бауман, І. Валерстайн, Ю. Габермас, К. Апель, Г. Терборн, О. Зінов'єв, М. Кастельс, О. Бородаєвський, Д. Хелд, Е. Макґрю, Д. Гольдблат, С. Латош, П. Бурдьє, Е. Тоффлер та ін. Ці тенденції ідентифікуються як епоха класичного товарного капіталізму, розвитку національної держави й ринку з обмеженою саморегуляцією. Предметом купівлі-продажу є продукти масового споживання. Гроші забезпечені золотим

запасом. Постмодерні тенденції глобалізму, відомі як проект «салатниці» та «Вавилонської вежі», активно досліджують представники некласичної соціально-філософської думки: У. Бек, Е. Гідденс, О. Геніс, Р. Робертсон, М. Грондона, Л. Харрісон, Р. Флоріда, Р. Рорті. Ці тенденції ідентифікуються як втілення епохи символічного обміну, вільного ринку, мінімізації державних функцій та транснаціонального корпоративного капіталізму. Предметом купівлі-продажу є переживання, ідеї, образи, символи, стилі життя (бренди). Гроші не спираються на еквівалент у золоті, розпочинається доба чистої знаковості.

Одночасно недостатньо дослідженими залишаються питання погодження пріоритетів другої та третьої хвилі в майбутньому, тенденцій до уніфікації та диверсифікації, універсалізації та фрагментації, що, можливо, стане добою відновлення традицій модерну в новій актуальній формі (альтермодерн, четверта хвиля). Саме цими аспектами як пробілом у накопиченому досвіді гуманітарного знання займається культурологія, яка спирається на методологію критичної теорії і герменевтики, некласичного психоаналізу та естетики, феноменології релігії (Ж. Бодрійяр, Н. Буррію, Н. Кляйн, С. Жижек, З. Бауман, А. Бадью, Ж. Дельоз, П. Ріккер, Б. Хюбнер, Т. Адорно, М. Горкгаймер, Ж. Дерріда, С. Голл, М. Маклюен, М. Еліаде та ін.), пропонуючи новітні шляхи діалогу модерну та постмодерну та критичний огляд на зміст та причини їхніх розходжень. Культурологічне осмислення глобалізації передбачає рефлексію топографічного чинника впливу на соціокультурне життя, зміни міфологічної географії, у якій функціонує сучасне суспільство.

Мета статті. Відповідно до висловленого вище, метою нашого дослідження постає культурологічний аналіз транснаціональних парадоксів глобального суспільства в контексті співвідношення модерну й постмодерну в сучасному світі.

Ми висуваємо *гіпотезу* про те, що транснаціональна спільнота, усвідомлена як символічний порядок, являє собою схильну до інерціального самовідтворення модель парадоксу, або, за Ж. А. Міллером, «відкритого шва», який указує на травму, одночасно легітимуючи її (2017, с. 20). Цією травмою є розрив між глобальним (модерн) і локальним (постмодерн), відповіддю на який є номінація локального як симулякру самого себе.

Виклад матеріалу дослідження. На рівні теорії

управління соціально-філософським поняттям модерну та постмодерну відповідають дві моделі менеджменту: екстравертна (раціональна, реактивна), зорієнтована на задоволення потреб споживачів, та інтровертна (іраціональна, креативна), зорієнтована на формування цих потреб шляхом реклами із подальшим наданням засобів їхнього задоволення. На рівні політологічної думки модерному капіталізму відповідає класичний лібералізм, а постмодерному — лібертаріанство. Політика з органу соціального контролю і пенітенціарного нагляду (Фуко, 1996) перетворюється на спектакль, постає транссексуальним видовищем (Жижек, 2002); людські потреби дедалі більше відриваються від базових і перетворюються на бажання бути предметом бажань Іншого як іміджевого ідеалу («імаго» Ж. Лакана, «самі собі чужі» Ю. Крістєвої), образ якого масово продукує символічний порядок «машини бажань» (Дельоз, 2005). На рівні культурології класичному модерному капіталу відповідає масова культура як елемент товарного виробництва, а постмодерну — поп-культура з її багатократним перекодуванням елітарного та масового начал.

Згідно з III Новим міжнародним словником англійської мови (*Webster's Third New International Dictionary of the English Language*, 1961), термін «глобалізація» (*globalise, globalism*) застосовується із середини XX століття для позначення процесів поширення демократії у повоєнному світі. Тобто із самого початку термін позначав економічні (розвинутий капіталізм) та політичні (ідеології лібералізму та неолібералізму) феномени, що і давало привід антиглобалістам звинувачувати глобалізацію та її прихильників у виправданні імперіалістичної позиції, прихованої під лозунгами свободи, рівності й братерства. Глобалізація означає також ерозію національної держави, що перетворюється на транснаціональну. США і Велика Британія є готовими до цього процесу, у той час як багато інших країн (особливо тих, хто щойно здобули національну державність) — ні. Зіткнення уніфікації та диверсифікації у ході поширення глобалізму не могло не викликати до життя етнічні образи, національні комплекси та відповідні реваншистські рухи, визначені У. Беком як «шок денационалізації» (2001, с. 250).

Головним суспільним наслідком денационалізації стало формування на основі інтеграції держав і культур у відповідні геополітичні блоки наддержавних об'єднань транснаціонального типу (на-

приклад, Євросоюз), які через систему освіти та громадської думки пропагують моделювання так званої «синтетичної» ідентичності — уніфікованої цивілізаційної схеми самоусвідомлення, що не може не зачіпати національних інтересів тих країн, які ще не вибудували власної державної системи цінностей або також прагнуть до утворення конкурентних цивілізаційних моделей. Стосовно стратегії синтезу виникає спротив етнічних, регіональних, локальних культур. Тому в сучасному дискурсі термін «глобалізація» зазнав гуманітарної концептуалізації (Diamond, 2001) в аспекті взаємодоповнення та взаємопроникнення глобальних і локальних тенденцій, посилення національних, регіональних, локальних культурних відмінностей на інформаційно-економічній гетерогенізації культурного континууму.

Саме поняття «континуум» у культурній антропології позначає простір символічної взаємодії численних культурних центрів як свого роду втілення багатополлярної топіки на противагу логоцентричному класичному монізму. Він містить парадокси та амбівалентності *g-word* як простору подій, що відбувається одночасно в багатьох місцевостях, тобто транслокально. Універсальні символи глобальної культури, із залученням міжнародних брендів, беруться концернами з локальних культур. Свою підприємницьку стратегію фірми «Sony» та «Coca-Cola» називають «глокалізмом» («глобальною локалізацією»). В умовах повної свободи ринку, яку оголошує новітній глобалізм, має місце нездатність територіальної держави повністю контролювати події на своєму конституційному просторі: у глобальному світі події, що відбуваються у віддалених місцевостях (*localities*) через перелив капіталу та інформації, через динаміку роботи «глобального села» впливають на події в інших місцевостях, незалежно від того, хоче цього влада чи ні. Відтак, маємо справу з медіа-ефектом мема, або «метелика», з хаотичними змінами траєкторій польоту медіа-вірусів, з інтегрованим глобальним світом, з якого проступають, диференціюються і починають автономно діяти окремі локальні центри.

В умовах резонансу локальностей проблема моноетнічної культури — це проблема складності входження держави з національно спрямованою унітарною політикою у парадоксальний глобалізаційний простір уніфікації та диверсифікації, що переплітаються між собою. Мова йде про складності

синхронізації хвиль у континуумі ХХІ століття. За баченням глобального космополітичного мислення третьої хвилі, національні пріоритети держави виглядають як домодерний анахронізм, демонструючи ідентичність як свого роду внутрішньоетнічний «сепаратизм» (трайбалізм, реваншизм). З погляду мультикультуралізму, що є зворотною стороною глобального мислення, націоналістична ідеологія постає як вияв модерного шовінізму, репресивний стосовно регіонів, часткові ідентичності яких реанімуються через риторику відмінностей у русі до децентралізації. В обох випадках мова йде про визнання «національної держави» як репресивного інституту минулого. У світі транснаціональних викликів діє лавиноподібний механізм взаємодії між макрорегіонами та мікрорегіонами, унаслідок якого кожен субрегіон може вимагати собі економічної допомоги від транснаціональної спільноти чи інституції на світовому рівні (поза національною державою та її рішеннями) для зміцнення соціальної стабільності, не кажучи вже про культурну ідентичність (*The Glocal Forum Partners. Cities*). Утім, наскільки в реальності різні культурні регіони виявляються захищеними? І, навпаки, наскільки держава з моноетнічною політикою репресується, якщо ця політика є брендом глобального світу?

Актуалізація інтересів культурних регіонів у транснаціональному суспільстві (релокалізація) — це феномен, який свідомо протиставляє себе фундаменталізму й «хуторянству». Якщо «містечковість» передбачає трайбалістську ізоляцію регіону, етносу чи країни з одночасним нав'язуванням штучного етнографізму, то релокалізація передбачає зростання значення локальностей, які вже пройшли процес делокалізації (втрати територіальних кордонів) і набули особливої динамічної відкритості, притаманної для дифузної та рихлої «рідинної сучасності» (Bauman, 1997). Традиції, отже, набувають форми локальних «екзотів» для країн ядра глобальної економіки (Vougliaud, 2009). Е. Гіденс говорить про неприпустимість відродження традицій автентичними засобами, про необхідність відновлення локального в глобальному контексті, тобто про доцільність номінації традицій шляхом присвоєння і трансформації їх автентичних рис: «Перекладаючи сказане на мову баварської іронії, якщо вже мова зайде про телячу ковбасу, то може виявитися, що зроблена вона не в Баварії, а на Гавайях» (Гідденс, 2005, с. 304).

Подібна номінація підтверджує вірність мультикультуралізму пріоритетам глобалізму, взаємозв'язок між ринковим універсалізмом і політикою ідентичностей, коли регіональні відмінності культур визнаються лише в певних символічних кордонах у випадку їх відповідності потребам гегемонії. Іншими словами, мова йде про повагу до відмінностей лише за умов їх тотожності, апропріацію відмінностей. Брендінг призводить до універсальної фабрикації автентичних символів культури й стилів життя, до поширення стандартних форм мислення і побуту (макдональдизація). У результаті дії утопії про «єдиний світ» дійсно встановлюється єдність, але не єдність багатоманітностей у їхній взаємній відкритості, а єдність емблеми товару (торгівельної марки, бренду), коли національні, регіональні, локальні ідентичності втрачають свої корені, підмінюючись симулятивними символами, що виробляються мультинаціональними концернами в процесі створення іміджу, дизайну та реклами. Якщо буття стає дизайном, то люди — споживачами, сутність яких вимірюється купівельною здатністю. Її втрата фактично означає дезінтеграцію та деонтологізацію, «шок» та випадіння зі світу буття.

До головних симптомів «шоку» фахівці відносять боязнь відтоку робочої сили з периферії у країни ядра глобальної економіки у зв'язку з низькою сплачуваністю праці на місцях; міграції та безробіття; побоювання втратити пріоритети експорту з боку окремих національних ринків (зокрема, Франції, Німеччини, Італії, Австрії); поширення стереотипів усвідомлення своєї нації як гомогенної величини, що діє в ізольованому просторі та лінійному часі, небажання приймати як факт культурного буття компресію хронотопу. Відбувається криза територіальної держави та крах парадигми «методологічного націоналізму» (Бек, 2001), що визначав контур суспільства за контуром національної державності, наслідком чого став постійний конфлікт між національними спільнотами («шашки») і транснаціональними корпораціями («шахи»), як на загальносвітовому, так і на груповому та особистісному рівнях.

Релокалізація створює вкрай складні соціальні умови для входження у транснаціональний простір тим національним культурам, які ще не досягли в масовому порядку третьої хвилі, а перебувають між премодерном і модерном. Їхня прискорена адаптація до постмодерної множинності порушує

діалектичні закони розвитку цивілізації, але, з іншого боку, якщо, за прогнозом Е. Тофлера, третя хвиля стане відновленням першої (2000, с. 26–27), вони зможуть увійти в неї, «стиснувши» пружину історичного розвитку та утворивши гібридні («сіамські») культурні форми на основі синтезу премодерного етнонаціоналізму та постмодерного неолібералізму. Утім, ефективність такої культурної адаптації залишається відкритим питанням, оскільки механізми погодження глобального й локального принципів у глокалізмі досі перебувають у інерції глобального начала.

Глокалізм визначає практику самозбереження та умовну альтернативу розвитку глобального світу, який, якщо довів би ідею абсолютної універсалізації до логічної точки, не зміг би уже отримувати ринкові прибутки на основі винятково класичного консюмеризму, у межах уніфікованої культури. Глокалізація віддзеркалюється у соціальній активності цілої низки альтерглобалістських рухів «правого», «лівого» й «центристського» напрямів, зокрема в діяльності міжнародної організації та відповідного всесвітнього Інтернет-ресурсу Glocal Forum. Глокальний Форум було засновано в 2001 з метою продемонструвати значення локальних спільнот у міжнародному просторі та їх здатність впливати на світову геополітику через неурядовий (культурний) сектор. Мова йде про вияв постмодерної культурної дипломатії, суб'єктами якої можуть бути тільки «хороші інші», але «зовсім інші» (не вписані в ринок) витісняються з її репресивного поля, де відмінності варіюються до встановлених нею ж меж (Бадью, 2006). У результаті масмо справу з поширенням вибіркового ставлення до регіональних культур та окремих держав з боку транснаціональних еліт, що призводить до нехтування правами регіонів за умов їхньої антиглобалістичної налаштованості та перетворення навіть націоналістичної держави на інструмент вільного ринку за умов її глобалістичної налаштованості.

У 2002 році відбувся з'їзд представників 25 міст у Римі (де власне і розташований осередок організації) з метою показати дієвість в умовах постмодерну середньовічних принципів автономії міст та Магдебурзького права. До 2007 р. Глокальний Форум нараховував до 100 міст-членів (з населенням більше п'ятисот тисяч мешканців), 50 % яких з Європи, 14 % — Америки, 22 % — Африки та Середнього Сходу, 8% — Азії, 6% — Латинської

Америци (незважаючи на традиційне лідерство Мексици в лівих антиглобалістських рухах: можливо, тому що останні виступають принципово проти поміркованого антиглобалізму, уважаючи останній породженням неприйнятної для них ідеології буржуазного суспільства). У будь-якому випадку ми можемо спостерігати за традицією посилення for city-to-city-cooperation — «міжміської кооперації», у межах якої можливе встановлення бюрократично прозорих децентралізованих зв'язків між окремими локальними громадами (кластерами), за вмістом тих, що перебувають у зонах конфлікту, що начебто має сприяти міжкультурному діалогу.

Основна задача Глокального Форуму полягає у встановленні горизонтальних комунікацій між мерами, організаціями, жителями, громадянськими спільнотами саме конфліктних регіонів, попри всі політичні вододіли. Головні фігури, до яких апелює Глокальний Форум, — це постаті мерів, які займають серединну позицію між глобальним і локальним та можуть вести переговори про мир, активізуючи громадянське суспільство. Другими за значущістю героями глокалізму є діти й молодь, чий культурні установки є вільними від історичних стереотипів батьків і відкритими для мирного співробітництва з дітьми й молоддю в конфліктних зонах на основі спільних мрій, інтересів та первоборазів, ще живих у молодій свідомості. Третіми персонажами глокальних зв'язків є спеціалісти з інформаційних технологій, які створюють зручний кібер-простір для неформального спілкування людей із зон конфлікту (Microsoft є одним із ключових партнерів цієї структури). Ми б додали до цього списку митців як незалежних «транснаціональних акторів», що за своїм покликанням здатні переходити до стану трансцензусу (поза-перебування) і виконувати ролі Третього у конфлікті «своїх» та «чужих».

Така кооперація здійснюється через розгалужену веб-мережу глокальних зв'язків, що робить спільноту незалежною від політичного тиску урядів відповідних країн. Показово, що серед міст-учасниць Форуму є Париж, Вашингтон, Варшава, Монреаль, Женева, Дублін, Бостон, Москва, Рига, Таллінн, Нью-Йорк, але немає, наприклад, Києва, Донецька, Львова. Певні міста й регіони України не входять до Глокального Форуму, Донбас не репрезентований як конфліктний регіон. Це свідчить як про унітарні преференції національного уряду,

так і про суперечності самого глобального світу з його селективним ставленням до різних суб'єктів діалогу культур як до «хороших» та «поганих» «інших», зручних і незручних у використанні. Виникають запитання: як долучитися до цієї організації країнам, де муніципальна влада повністю контролюється політичною вертикаллю; яким чином здійснювати ефективні сумісні проекти через молодь, якщо країни з радикальними установками ще не вийшли за межі «постфігуративних» культур (де молоде покоління автоматично відтворює патерни поведінки старших генерацій) і ледве-ледве виявляють схильність до конфігуративності (автономної взаємодії у субкультурах дитинства та юнацтва); як активізувати високі технології в умовах електронного тероризму та горизонтального контролю приватного життя? Так само маємо справу із черговим нерозв'язаним парадоксом глобального світу.

З погляду критичного психоаналізу наявність цих парадоксів є жестом підтримки гомеостазу системи за умов, коли на економічну травму накладається символічний шов і увага маніпулятивно переноситься з базового (класового) конфлікту на культурний конфлікт. Подібна маніпуляція зшивання носить назву «культуралізм» і натякає на сам конфлікт через суперечливий хронотоп, через структуру та архітектуру людського спілкування. На тлі інтеграції суспільства, різні частини якого виявляються поєднаними мобільними потоками інформації і капіталу, відбувається дедалі більша поляризація (особливо між регіонами Півночі та Півдня). Зміна комунікативної архітектури стосується розвитку типового для цивілізації «третьої хвилі» культурного феномену «стиснення» (compression) часу, що намагається вмістити в собі якомога більше простору. Відтворення макрокосму всередині мікркосму обумовлене резонансами подій в локальностях через дію механізмів «глобального села» та міжнародну активність так званих «транснаціональних акторів», до яких належать не лише глобальні фінансові корпорації, але й провідні «герої» громадянського суспільства: місіонери, історики, актори й лікарі «без кордонів», «праведники світу», діячі Green Peace, волонтери-миротворці тощо. З. Бауман говорить про мобільність (екстериторіальність) капіталу, що втрачає зв'язок із працею (Бауман, 2004, с. 85). Цей грандіозний

процес розриву історичного «шлюбу» між продуктивними силами й виробничими відносинами, фінансами й робочими місцями являє собою дедалі більше поглиблення прірви між часом і простором, статикою і динамікою, синхронічними та діахронічними вимірами буття. Капітал глобалізується, динамічно просуваючись світом, робоча сила залишається локальною і статичною: центральні офіси великих міжнародних компаній у західному світі перетворюються на інтелектуальні лабораторії з розробки стратегій брендингу, — у той час, як товари, що прикріплюються до бренду як до свого символічного еквіваленту, нерідко виробляються у країнах третього світу за мізерну заробітну платню працівників (як у випадку із знаменитим виготовленням одягу для ляльок Barbie за рахунок дитячої праці на Суматрі) (Кляйн, 2005, с. 67).

Отже, суспільство поляризується на два протилежні табори: власники капіталу живуть у часі, а працівники — у просторі. Вищі класи можуть дозволити собі перетнути постмодерн, у той час, як бідні прошарки населення ледве-ледве утримуються на межі премодерну й модерну. Якщо «громадянин» — ще патріот, то «буржуа» — уже «космополіт», оскільки перший живе в національній державі, а другий — у транснаціональному просторі. Владу отримує той, хто мобільніший, тому люди часу творять реальність для людей простору, а люди простору, відчуваючи абсурдний жах перед місцем прописки, що з «домом» перетворилося на «тюрму», активно компенсують своє територіальне ув'язнення через мережу Інтернет. Останній стає ескапічним притулком для фрустрованого класу, «глобальним селом» у його буквально-містечковому сенсі, слугуючи місцем для опосередкованого задоволення бажань з боку «мовчазної більшості», або, за З. Бауманом, «символічного поховання локальної громади» (2004, с. 145–147).

Люди часу утворюють особливу транснаціональну спільноту. Для позначення її моделі мислення Ю. Габермасом (2013) було введено центральне для ліберальної політичної культури поняття «постнаціональної свідомості», співзвучне категорії «транснаціональної держави» У. Бека, а також таким відомим категоріям, як глокалізм, транскультура, космополітична демократія тощо. Реалізація постнаціональної свідомості можлива за умов відмови від натуралістичного образу на-

ції як етноцентричної єдності на користь багатоманітної людей різних етносів і культур, що мають рівні конституційні права. Характерними рисами нової транснаціональної спільноти є порушення територіального зв'язку держави та суспільства через мобільні локальності, взаємопов'язані події у віддалених місцях сучасного освіту; глобальні пріоритети державної політики й кооперації держав; переформування політичного ядра держави від протиборства національних ідентичностей до підключення в глобальну спільноту, у межах якої певні держави сприймаються як «провінції» спільного космічного дому (корпоративного капіталізму); перехід від глобального до локального через транскультуру (співіснування множинних одиниць на засадах динамічного балансу централізації та децентралізації, делегування влади від уряду до громадянського суспільства в регіонах); «нове середньовіччя» як вияв хаосу атомарної синхронізації глобальних, національних, регіональних та локальних точок узасодії.

Як приклад парадоксів ідеології транснаціонального світу наведемо *універсально-діалогічну стратегію* (International Society of Universal Dialogue, Польща), яка розглядає культуру у категоріях ноосфери, загальнопланетарного програмного забезпечення, світового software. Така версія відрізняється від класичного глобалізму тим, що не уніфікує культуру до абстрактної єдності, і відрізняється від ліберальної іронії тим, що передбачає єдність у багатоманітності культур. За цього кожна з них являє собою індивідуалізовану форму Всесвіту, місцеву версію космічності, «відкрити» до світу. Універсальний діалог можна було б розглядати як свого роду «реалістичну утопію» — вихід за межі модерну та постмодерну, глобалізму та мультикультуралізму, якби цей універсалізм дійсно носив радикально етичний соціальний характер «великої відмови» й апелював би до сингулярності та егалітарності, а не до обраної спільноти «універсальних своїх», коли ринок продовжує залишатися гегемом і мимоволі повертає до того ж самого конфлікту, враховуючи націоналістичні рухи. Політичні еліти можуть скільки завгодно приймати відповідні «діалогічні» рішення, але вони не будуть ефективними без відмови від наявної за умовчанням першості країн ядра ринкової економіки, неминучої абсолютної першості самої західної ліберальної моделі, яка чинить опір «примусовій космопо-

літичній солідарності», врахуванню інтересів одне одного за умов сприйняття планетарних ризиків у багатополярному світі. Конфлікт реально подолати за умов етичної універсалізації:

Ця напруженість може бути знята за умови, що в низці конституційних принципів прав людини і демократії пріоритет буде належати космополітичному розумінню нації як нації громадян, а не етноцентричному трактуванню нації як до-політичної єдності (Хабермас, 2013).

Діалог не можливий, якщо один його учасник диктує модель другому, якщо модель відмінностей стає панівною парадигмою репресивних і обмежених відмінностей.

Інтегративні тенденції розвитку глобального світу призводять до того, що транснаціональна спільнота одночасно застосовує і руйнує національну ідентичність, використовуючи її як товар (бренд). Ідентичність відтепер не пов'язана з конкретною територією: адже емігрантські рухи призводять до того, що формування базових історичних форм етнічних чи релігійної ідентичностей відбувається у віддаленні від місця зосередження традицій. Одночасно з крахом національної відбувається зростання локальних ідентичностей, зокрема міського типу, заснованих на зростанні автономії міст та початку діалогу між ними. Республіканські та громадянські цінності прав людини, екологічного захисту, соціального забезпечення, відсунувши національні питання на другий план, можуть у якості реваншизму спровокувати відродження етнорелігійних та націоналістичних рухів.

Відтак, люди простору, для яких творили реальність люди часу, постають проти своїх «господарів». Якщо на початкових етапах становлення глобального суспільства національна (права народу) та ліберальна (права людини) культури становлять єдине ціле, більше того, представники глобального суспільства активно використовують національних суб'єктів для захисту своїх інтересів, то у подальшому спостерігається розрив між юридичною спільнотою вільних рівноправних громадян та обраною групою людей, пов'язаних спільною долею, культурою і травматичною пам'яттю. Ксенофобія, ресентимент, романтичний дуалізм своїх і чужих починають суперечити тим процесам, яким на по-

чатку допомагали, — процесам розвитку вільного ринку. Основна теза націоналізму зводиться до квазіесенціалістського судження на зразок «У Франції живуть лише французи»; «У Німеччині живуть лише німці», що ігнорує притаманні для мобільного постколоніального світу гібридні кроскультурні етнокультурні форми («чорні євреї», «грецькі німці» тощо) або сприймає їх як потенційну загрозу. Подібне ставлення — стереотип, пов'язаний із домінуванням у свідомості традиційної системи цінностей та, відповідно, *класичної романтичної концепції культури* як замкнутої статичної субстанції (гешталту), що знаходиться у межах чітко визначеного хронотопу й передається винятково локально через вертикальну естафету поколінь. Показово, що в основі сучасного націоналізму лежать не лише типові для нього романтичні та неоромантичні вчення (А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, Д. Донцов), але й теорії культурних антропологів США (Ф. Боас), що першопочатково мали антиглобальний характер і були спрямовані на вироблення толерантності до аборигенних народів через релятивізм. Це дозволяє класифікувати націоналізм як реакційний мультикультуралізм і постулювати ще один парадокс транснаціонального глобального світу — парадокс між етнічними та ліберальними цінностями культури.

Висновки. Таким чином, у ході здійснення культурологічного аналізу транснаціонального світу нами була підтверджена гіпотеза про транснаціоналізм як символічний порядок, схильний до трансгресії автоматичного самовідтворення через легітимацію власних травм, зокрема через культуралістський зсув базового конфлікту. Гомеостаз системи забезпечується за рахунок накладання відкритих швів на травматичну реальність, які одночасно приховують та легітимують те, що не піддається прихованню, натякаючи на його неминучість. Суперечливість та недосконалість ідеології як символічного світу відображає суперечливість і недосконалість реального світу як її непристойного вивороту, що не був прихований, але був перекодований. Будь-який недолік можна перетворити на специфічну «особливість», якщо піддати його відповідній сигніфікації у гіперреальності, віднайшовши йому валідно у межах системи «ім'я»

Базовим конфліктом транснаціонального світу є конфлікт між країнами ядра та периферії гло-

бальної економіки з їхньою різною замученістю до економічних та символічних ресурсів. Симптомом цього конфлікту в повсякденній практиці є суперечність між власниками капіталу й працівниками: людьми часу та людьми простору, носіями етнічної та космополітичної, травматичної та номадичної моделей свідомості, які то сходяться, то розходяться — мірою просування глобального проекту вільного ринку. Люди часу творять реальність для людей простору й використовують їх трайбалізм для задоволення своїх потреб, але останній може виходити за межі маркетингового універсалізму й протистояти йому в реванші трайбалізму.

Численними формами мімікрії базового конфлікту внаслідок його зсуву у площину культуралізму є такі парадокси транснаціональної спільноти: між уніфікацією та диференціацією, національними традиціями та міжнародними стандартами, глобальним і локальним, відновленням етнічних традицій у мультикультуралізмі та їхнім смисловим спустошенням, що вписує мультикультуралізм у глобалізм як його оновлену софт-версію. Особливо яскравими є дві суперечності, і вони стосуються ставлення до прав регіонів і до унітарної моноетнічної політики держави. Існує суперечність між позірним культивуванням підтримки прав регіонів у їхньому протистоянні унітарній державній політиці (риторика Іншого) та нехтуванням окремими регіональними ідентичностями за умов їхньої антиглобалістичної налаштованості («погані інші»). Існує суперечність між оголошеною ринком нівеляцією репресивної ролі держави як етнічного архетипу та підтримкою ним окремих реліктових націоналістичних урядів у якості серверів. Парадокси транснаціонального світу засвідчують тавтологічну замкнутість одне на одного модерну і постмодерну, глобалізму і мультикультуралізму, маркетингової універсальності на рівні економіки та політики фрагментації ідентичностей на рівні культури як способу підтримки її самовідтворення. Перспективи подальших досліджень цієї проблеми вбачаються нами у переході від критичної діагностики симптомів транснаціональної риторики до вироблення позитивної стратегії поведінки суб'єкта у світі в дискурсі універсальної егалітарної етики поза ідеологією транснаціоналізму.

Література:

- Бадью, А. (2006). Этика: Очерк о сознании Зла. СПб: Machina.
- Бауман, З. (2004). Глобализация. Последствия для человека и общества. М.: Весь Мир.
- Бек, У. (2001). Что такое глобализация? Ошибки глобализма — ответы на глобализацию. М.: Прогресс-Традиция.
- Гидденс, Э. (2005). Социология. М.: Едиториал УРСС.
- Делёз, Ж., & Гваттари, Ф. (2005). Ризома («Тысяча плато», глава первая). Восток, 11/12 (35/36). Retrieved from http://www.situation.ru/app/j_art_1023.htm
- Жижек, С. (2002). Добро пожаловать в пустыню Реального. М.: Фонд «Прагматика культуры».
- Кляйн, Н. (2005). No Logo. Люди против брендов. М.: Хорошая книга.
- Миллер, Ж.-А. (2017). Введение в клинику лакановского психоанализа. Девять испанских лекций. М.: Логос/Гнозис.
- Фуко, М. (1996). Порядок дискурса. М.: Касталь.
- Хабермас, Ю. (No date). Европейское национальное государство: его достижения и пределы. О прошлом и будущем суверенитета и гражданства (текст статьи). Retrieved from http://travellingscience.blogspot.com/2013/11/blog-post_5995.html
- Bauman, Z. (1997). *Modernity and Clarity*. VS Verlag für Sozialwissenschaften. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-322-91433-0_5
- Bourriaud, N. (2009). The Radicant. *Tate Britain*, 3 Februari t/m 26 April. Sternberg Press. Retrieved from www.metropolism.org/magazine/2009-no1/een-archipel-van-lokale-reacties/
- Diamond, L. (2011). A Fourth Wave or False Start? Democracy After the Arab Spring. *Foreign Affairs*. May 22. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2011-05-22/fourth-wave-or-false-start>
- The Global Forum Partners. Cities. (No date). Retrieved from <http://glocalforum.flyer.it/default.php?id=94&lng=fr>
- Toffler, A. (2000). Global Gladiators Challenge the Power of Nations. *New Perspectives Quarterly*, (17), 26–27. DOI:<https://doi.org/10.1111/0893-7850.00233>
- Waters, M. (2001). *Globalization. Key ideas*. London and New York: Routledge.
- Webster's Third New International Dictionary of the English Language. (1961). Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/Websters-Third-New-International-Dictionary-of-the-English-Language>

References:

- Badiou, A. (2006). *Jetika: Ocherk o soznanii Zla* [*Ethics: An Essay on the Understanding of Evil*]. St. Petersburg: Machina. (in Russian)
- Bauman, Z. (1997). *Modernity and Clarity*. VS Verlag für Sozialwissenschaften. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-322-91433-0_5
- Bauman, Z. (2004). *Globalizacija. Posledstvija dlja cheloveka i obshhestva* [*Globalization: The Human Consequences*]. Moscow: Ves' Mir. (in Russian)
- Bek, U. (2001). *Chto takoe globalizacija? Oshibki globalizma — otvety na globalizaciju* [*Was ist Globalisierung?: Irrtümer des Globalismus? Antworten auf Globalisierung.*]. Moscow: Progress-Tradicija. (in Russian)
- Bourriaud, N. (2009). The Radicant. *Tate Britain*, 3 Februari t/m 26 April. Sternberg Press. Retrieved from www.metropolism.org/magazine/2009-no1/een-archipel-van-lokale-reacties/
- Deleuze, G., & Guattari, F. (2005). Rizoma («Tysjacha plato», glava pervaja) [Mille plateau: Capitalisme et schizophrénie]. *Vostok*, 11/12 (35/36). Retrieved from http://www.situation.ru/app/j_art_1023.htm (in Russian)
- Diamond, L. (2011). A Fourth Wave or False Start? Democracy After the Arab Spring. *Foreign Affairs*. May 22. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2011-05-22/fourth-wave-or-false-start>
- Foucault, M. (1996). *Porjadok diskursa* [*L'Ordre du discours. Leçon inaugurale au Collège de France prononcée le 2 décembre 1970.*]. Moscow: Kastal'. (in Russian)
- Giddens, Anthony. (2005). *Sociologija* [*Sociology*]. Moscow: Editorial URSS. (in Russian)
- Habermas, Ju. (No date). *Evropejskoe nacional'noe gosudarstvo: ego dostizhenija i predely. O proshlom i budushhem suvereniteta i grazhdanstva* (tekst stat'i) [*European national state: Its achievements and limits. About the past*]

- and future of sovereignty and citizenship*]. Retrieved from: http://travelling-science.blogspot.com/2013/11/blog-post_5995.html (in Russian)
- Klein, N. (2005). *No Logo. Ljudi protiv brendov* [*No Logo: No Space, No Choice, No Jobs*]. Moscow: Dobraja kniga. (in Russian)
- Miller, J.-A. (2007). *Vvedenie v kliniku lakanovskogo psihoanaliza. Devjat' ispanskih lekcij* [*Introducción a la Clínica Lacaniana. Conferencias en España*]. Moscow: Logos/ Gnozis. (in Russian)
- The Glocal Forum Partners. Cities. (No date). Retrieved from <http://glocalforum.flyer.it/default.php?id=94&lng=fr>.
- Toffler, A. (2000). Global Gladiators Challenge the Power of Nations. *New Perspectives Quarterly*, (17), 26–27. DOI:<https://doi.org/10.1111/0893-7850.00233>
- Waters, M. (2001). *Globalization. Key ideas*. London and New York: Routledge.
- Webster's Third New International Dictionary of the English Language. (1961). Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/Websters-Third-New-International-Dictionary-of-the-English-Language>
- Žižek, S. (2002). *Dobro pozhalovat' v pustynju Real'nogo* [*Welcome to the desert of the real! Five essays on September 11 and related dates*]. Moscow: Fond «Pragmatika kul'tury». (in Russian)

Бильченко Евгения Витальевна

Транснациональные парадоксы глобального мира: культурологический анализ

Аннотация. Статья посвящена критическому анализу симптомов транснационального мира, интерпретируемого как символический порядок, склонный к автоматическому самовоспроизведению и инерции функционирования в машинном режиме трансгрессии посредством легитимации собственных недостатков. Главной травмой является базовый конфликт между владельцами капитала и работниками, выраженный на уровне повседневной реальности через изменение коммуникативной структуры в общении «людей времени» (третья волна) и «людей пространства» (первая волна). «Люди времени» предстают как идеологи, создающие манипулятивную реальность для «людей пространства» как догматиков, пребывающих в ситуации частичного контроля и утилитарного использования.

Результатами идеологического сдвига базового конфликта в область культуры (культурализм) предстают многочисленные вторичные конфликты, одним из которых является парадокс, порожденный на уровне символического порядка между собственно глобализмом и мультикультурализмом, между политикой унификации и политикой идентичности как мягким механизмом поддержания гомеостаза рыночного универсализма. Воображаемый характер данного парадокса как фантазмичного сценария идеологии указывает на реальное социально-экономическое противоречие, которое маскируется с помощью «открытого шва» (тактики несокрытия в гиперреализме). Часть «людей пространства» попадают под категорию «хороших других» в политике поддержки различий, а часть — табуируется. На уровне политики регионов это проявляется в селективном отношении как к локациям в их борьбе против унитарных государственных правительств, так и к самим этим правительствам в зависимости от их глобалистического или антиглобалистического направлений.

Ключевые слова: транснационализм, базовый конфликт, парадокс, легитимация, культурализм, глобализм, мультикультурализм, «открытый шов».

Yevheniia Bilchenko

The transnational paradoxes of the global world: cultural analysis

Abstract. The article offers a critical analysis of the symptoms of the transnational world, which are interpreted as a symbolic order, prone to automatic self-reproduction and to the inertia of functioning in the mechanical mode of transgression through the legitimization of its own shortcomings. Its main trauma is the basic conflict between the owners of capital and

the employees, expressed at the level of everyday reality through the change of the structure of communication between the "people of time" (the third wave) and the "people of space" (the first wave). The "people of time" appear as ideologues who create manipulative realities for the "people of space", as dogmatists held in a situation of partial control and utilitarian use.

The results of the ideological shift in the basic conflict in the field of culture are numerous secondary conflicts, one of which is the paradox generated at the level of the symbolic order, between globalism and multiculturalism, between the politics of unification and the politics of identities, as a mechanism for supporting homeostasis. The emergence of this paradox indicates a real socio-economic contradiction masked by the "open suture" (tactics of uncovered information in hyper-realism). At the level of regional politics, this is manifested in a selective attitude to the locations in their struggle against unitary state governments and to those governments themselves, depending on their globalist or anti-globalist orientation.

Keywords: transnationalism, basic conflict, paradox, legitimization, culturalism, globalism, multiculturalism, "open suture".